

The personal contribution of Academician V.I. Tymofiyenko as systematizer of Ukrainian architectural and urban heritage in the realization of these fundamental works is analyzed. The contribution of V.I. Tymofiyenko in domestic encyclopedic movement since independence promotes to the Ukrainian self-consciousness by means of the determination decent place Ukrainian cultural, architectural and urban heritage in the global cultural space.

Keywords: *V.I. Tymofiyenko, encyclopedia, history of science; history of architecture and urban planning.*

УДК 314.745.23:339.743:94(430)

О.А. Подобєд

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА І ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПОВОЄННІЙ ЗАХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ

У статті з'ясовано прояви економічної кризи, що охопила Німеччину у 1945 – 1948 рр. Серед них – карткова система, чорний ринок, спекуляція, бартер, шахрайство та незаконна торгівля. Проаналізовано, яким чином вона вплинула на рівень та якість життя українських переміщених осіб.

Ключові слова: *українські переміщені особи, Західна Німеччина, економічна криза, чорний ринок, спекуляція, бартер, незаконна торгівля.*

Загальновідомо, що жодна війна не призводить до процвітання держави. Німеччина, що капітулювала на початку травня 1945 р., не стала винятком. Перші повоєнні роки характеризувалися економічною кризою. Як згодом розповідав про лихоліття цих років батько західнонімецького «економічного дива» Людвіг Ерхард: «Це був час, коли ми в Німеччині займалися обчисленнями, згідно з якими на душу населення припадало раз в п'ять років – по одній тарілці; раз в дванадцять років – по парі черевиків; раз в п'ятдесят років – по одному костюму. Ми вираховували, що тільки один з п'яти немовлят може бути загорнутий у пелюшки, і що тільки один з трьох німців міг сподіватися на те, що буде похований у власній труні» [8]. Актуальність роботи полягає у тому, що життя українських переміщених осіб за умов економічної кризи, що охопила Німеччину у повоєнні роки, не було об'єктом спеціального дослідження.

Проблема знайшла часткове висвітлення у працях українського закордонного (В. Маруняк) та сучасного російського (В. Агеносов) дослідників. Основу джерельної бази становлять матеріали періодики, спогади учасників подій, зокрема Р. Волчука, П. Гайди, І. Зельської, Г. Костюка, Д. Нитченка, А. Романюка, У. Самчука та ін., листування Г. Черинь.

Автор ставить за мету з'ясувати прояви економічної кризи, що охопила Західну Німеччину у повоєнний період, а також її вплив на життя українських переміщених осіб.

Повоєнний період – це був час, як влучно зазначив сучасник подій студент Анатолій Романюк, «галопуючої інфляції в Німеччині» [12, с. 161], що призвела до стрімкої девальвації німецької марки, гроші втрачали реальну вартість. Рівень і якість життя населення стрімко знижувалися. Запроваджена у Німеччині в останні роки Другої світової війни карткова система розподілу товарів загального споживання продовжила діяти і під час окупації держави американськими, англійськими та французькими військовими адміністраціями. Кожен, хто легально жив у Німеччині мав право на

отримання карток на харчування [9, с. 251], які забезпечували «мінімум на прожиття (відповідно до певних калорійних норм)» [9, с. 161].

Однак навіть маючи картку часто-густо було вкрай важко прогодувати сім'ю, отримати той чи інший товар першої необхідності. Це обумовлювалося тим, що воєнна економіка зумовила накопичення великих запасів готівки і водночас мінімальну пропозицію товарів, що спричинило до постання напрочуд розвинутого чорного ринку, передовсім у містах [2, с. 341]. Як підкреслював сучасник подій інженер Роман Волчук, «на чорному ринку ціни були астрономічні, а крамниці – порожні», «дешевими» були тільки державні та муніципальні послуги (залізниця, пошта, електрика) за номінальними цінами» [4, с. 97-98]. Так, кілограм вершкового масла коштував більше, ніж середньомісячна зарплата.

Спекуляція, бартер, шахрайство та незаконна торгівля стали символами кризи, що охопила економіку повоєнної Німеччини. Водночас американські цигарки, а також шоколад і кава в умовах стрімкого знецінення німецької марки виконували роль надійної валюти, за яку на чорному ринку можна було придбати усе необхідне. В умовах, що склалися, мусили жити, а радше виживати, пристосовуватися й українські переміщені особи, які у роки воєнного лихоліття потрапили до Німеччини.

За спостереженнями згаданого А. Романюка, чорний ринок мав основні три джерела: 1) крамниці, що постачали американську армію, з яких ці ж військові цілими вантажівками крали й здавали на продаж різноманітний крам; 2) німецькі підприємства; 3) частково табори переміщених осіб, з яких речі, призначені для ДіПі (від англ. displaced persons, DP – переміщені особи) потрапляли на чорний ринок завдяки винахідливості чиновників УНРРА (від англ. United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA – Адміністрація допомоги і відбудови Організації Об'єднаних Націй) й таборової обслуги, яка мала доступ до крамниць [12, с. 2]. Тож спекуляція (поруч із цим терміном також вживався діалектизм «паскарство» [15, с. 2]) стала звичним явищем повсякденного життя переміщених осіб: одні продавали, інші змушені були купувати.

Деякі спекулянти досягли значних успіхів у паскарстві й покращили якість свого життя. Товариш згаданого А. Романюка, який у спогадах останнього фігурує під криптонімом Б.М. (Богдан Микитчак), виявився дуже вправним спекулянтом. Це дало змогу їм обом перебраться з околиці Мюнхена – Фелдмохінг – до відбудованого будинку у центрі столиці Баварії на престижній Ungarer Strasse (вулиця Угорська) [12, с. 154]. Водночас, ставши студентом Університету Ерлангена А. Романюк, з метою покращення власного матеріального становища теж вирішив спробувати знайти щастя у цій спекулятивній справі. Йому вдалося знайти свою «нішу» – певний час досить успішно торгував світломірами до фотоапаратів відомої оптичної фабрики «Siemens» [12, с. 162].

Якщо одним особам вдавалося завдяки спекуляції значно покращити свій рівень і якість життя, то інші зверталися до послуг спекулянтів, щоб вижити. Так, у листі до свого друга, датованого 29.12.1947 р. поетеса і перекладачка, а до того ж молода матуся Ганна Черінь повідомляла, що безуспішно, але настирливо намагалася через спекулянтів виміняти свій залатаний одяг на сало [16, с. 61].

Слід зазначити, що явище спекуляції та хабарництва, яке побутувало серед українських переміщених осіб, засуджувалися на сторінках тогочасної преси. Наголошувалося на моральній стороні проблеми, зокрема підлягали осуду «випадки здирства з своїх же людей, які покривдені і обезправнені самим життям» [15, с. 2]. Окрім того, наголошувалося на тому, що за умов перебування українців далеко поза межами Батьківщини і розгортання примусової репатріації переміщених осіб до СРСР

спекулянти своєю протиправною діяльністю «торгують престижем всього нашого народу» [15, с. 2].

Явище спекуляції висміювалося на шпальтах газет. Так, у першому номері газети «Українські вісті» за 1945 р. читаємо: «Щоб викоринити спекуляцію, фінансовий відділ табору рекомендує купувати в п. Когута тризубці по 5-марок, а в п. Гораня календарці на 1946 рік – по 3-марки. Увесь дохід в їхню кишеню» [14, с. 8].

Зрозуміло, що спекуляція перебувала поза законом, а тому військова окупаційна влада вживала суворох заходів для боротьби з цим явищем. Зокрема, в м. Ессен, що перебував під окупацією Англії, у 1945 р. військова поліція отримала наказ застосовувати зброю «проти всіх підозрілих спекулянтів» [15, с. 7]. Однак принципових наслідків зазначений закон для боротьби зі спекуляцією не мав.

У часи все зростаючої інфляції, нестабільності валюти й нестабільності розвитку економіки загалом бартер, тобто прямий натуральний товарообмін, як метод торговельних операцій набув у Західній Німеччині значного поширення. Зазвичай, вимінювали продукти харчування. Так, згадуваний студент А. Романюк у 1946 р. обміняв світломіри, якими спекулював, на три слоїки меду (кожен по 1 кг), запропоновані однією з українських студенток Університету Ерлангена.

Роль грошового еквівалента виконували кава [13, с. 126], шоколад і цукерки [11, с. 336]. Однак найбільш поширеним і надійним еквівалентом обміну у повоєнній Німеччині залишалися усе ж американські цигарки. Письменниця Ірина Сабурова у своїй «Ди-пилогической азбуке» («Ді-пілогічній абетці») під великою літерою «С» зазначила саме «Сигареты» («Цигарки»), що побутували нарівні з доволі великою розмінною монетою [1, с. 542].

Цією «нікотиною валютою» працюючі переміщені особи попервах отримували зарплату, зокрема і педагоги [5, с. 533], про що згадував учитель німецької Пилип Гайда, який працював у 1945 р. в українській гімназії м. Карлсфельд. Не втратили актуальності цигарки і у наступні роки. Так, у березні 1949 р. учитель технічної школи м. Аугсбург Олег Зуєвський передав своєму колезі, який не мав тютюнових виробів, 3 пачки турецьких, 1 пачку американських цигарок і 5 штук сигар [7, с. 602].

Окрім того, цигарки отримували у вигляді гуманітарної допомоги від відділу суспільної опіки Центрального представництва української еміграції в Німеччині. Так, протягом 1948 – 1949 рр. українські ДіПі одержали від ЦПУЕН 33 тис. пачок цигарок [10, с. 33]. Особи, які не мали шкідливих звичок, теж охоче брали цигарки, які згодом обмінювали на товари першої необхідності.

Маючи у своєму розпорядженні «нікотинову валюту» можна було з її допомогою на чорному ринку придбати найнеобхідніше, передовсім продукти харчування, а подекуди й одяг [13, с. 126]. Більша частина як власне німецького населення, так і переміщені особи, долучалися до цих спорадичних операцій, щоб якось вижити [2, с. 341]. Так, Г. Черінь, яка мешкала у таборі переміщених осіб у Гайденау, що поблизу Гамбурга, узимку 1947 р. на цигарки «придбала» вугілля [16, с. 15] для опалення кімнати. Спорадично переміщені особи купували і дорогоцінні речі. Зокрема, учитель Іванна Зельська напередодні рееміграції до Канади на зароблені у Німеччині гроші та цигарки придбала золотий хрестик і ланцюжок [6, с. 99-100], який слугував для неї протягом усього життя певним оберегом.

Деякі переміщені особи, щоб вижити, займалися рукоділлям, обмінюючи виготовлені власноруч речі на харчі. Так, поетеса Ганна Черінь вишивала на замовлення спекулянтів [16, с. 71], подеколи мала чимало роботи. У свою чергу уродженка Риги поетеса, перекладачка і журналістка Ірина Сабурова, яка від 1944 р. перебувала у таборі ДіПі в американській окупаційній зоні Німеччини, власноруч розмальовувала листівки з віршами, а також дерев'яні великодні яйця і коробочки у руському стилі й міняла їх на

продукти та цигарки [1, с. 533]. Рукоділля, окрім певних статків, за умов панування серед переміщених осіб песимістичних настроїв, заспокійливо впливало і на нервову систему [16, с. 75] майстринь.

Окрім того, побутував і обмін продуктів, отримуваних від окупаційної влади, на продукти сільського господарства, вирощені німецькими селянами. Це зумовлювалося тим, що таборова їжа не була багата на вітаміни. Так, письменник Улас Самчук згадував, як він із дружиною Тетяною у м. Оффенбах обмінював бісквіти та каву на цибулю й кислу капусту [13, с. 64].

У розглядуваний період процвітало й шахрайство. Одним із поширених різновидів шахрайства у повоєнній Західній Німеччині було виготовлення й отоварення фальшивих продовольчих карток. Власники таких карток розробили низку правил їхнього успішного обміну на продукти харчування. Так, реалізовувати картки слід було у невеликих містечках, де продавці були не дуже досвідчені у визначенні справжності карток. Окрім того, потрібно було вірно визначити «жертву», тобто продавця. На вказану роль найбільше підходили жінки старшого віку, власниці «наївної, доброзичливої фізіономії» [12, с. 162]. До того ж бажано, щоб у магазині не було інших клієнтів.

Зазвичай дотримуючись зазначених правил можна було без проблем отоварити картки. Водночас студент А. Романюк, який вперше спробував себе у ролі «шахрая», був одразу викритий продавчиною й засоромлений втік із крамниці [12, с. 162]. На тому його «шахрайства» і закінчилися.

До шахрайства з метою збуту неякісної продукції часто-густо зверталися і спекулянти. Як зазначала Г. Черінь, вони ремонтували несправні наручні годинники й тримали їх незаведеними, поки знаходився покупець. З метою запевнення останнього у якості годинника спекулянти безкоштовно віддавали його на три дні потенційному клієнтові у користування. Переконавшись у справності механізму покупець, заплативши гроші, отримував обновку, яка днів через десять починала відставати, а за три місяці виходила з ладу остаточно [16, с. 92]. Надійніше, хоч і дорожче, було купувати у крамниці.

Ще одним кризовим явищем у середовищі переміщених осіб повоєнної Німеччини стала незаконна торгівля. Окрім іншого, купівлі-продажу підлягали й документи про освіту, як середню, так і вищу. Згідно чуток, за кілька фунтів доброго смальцю можна було дістати «гімназійне матуральне свідоцтво разом із докторатом» [4, с. 107]. Цікаво, що документи про освіту користувалися попитом, оскільки їхні власники могли обійняти, приміром, у таборах переміщених осіб керівні посади.

Проблема економіки у країнах Європи, і насамперед у Західній Німеччині, була в очах уряду США великою перешкодою у стримуванні комунізму. Тому 5 червня 1947 р. міністр закордонних справ США Джордж К. Маршалл запропонував програму допомоги всім європейським країнам. Західна Німеччина долучилася до плану Маршалла. Допомога розподілялася за пропозицією новоутвореної Організації європейського економічного співробітництва у Парижі. Вона включала поставки товарів, насамперед подарункові набори продуктів харчування і сировину, а також кредити [2, с. 341].

Попередньою умовою для включення Західної Німеччини у план Маршалла було чітке врегулювання валютних відносин. Завдяки націонал-соціалістській військовій економіці виникла величезна грошова маса, якій відповідала дуже мізерна пропозиція товарів. 1 березня 1948 р. заснований банк німецьких країн, а 20-21 червня проведена валютно-фінансова реформа, спрямована на цілковиту санацію фінансової системи. За нею кожен мешканець Західної Німеччини одержував в обмін за 60 райхсмарок так звану винагороду у розмірі 40 німецьких марок, а в серпні ще 20 марок [2, с. 341]. Як влучно напередодні обміну грошей зазначив У. Самчук, «у таборі тиша. Хвилюються

тільки спекулянти, які мають міхи старих марок і не знають, що з ними зробити» [13, с. 322]

Розмір зарплатні, пенсії, ренти й орендної плати відповідно перераховувався у пропорції 1:1, більшість інших зобов'язань – у пропорції 10:1. Реформа загнала на слизьке вкладників ощадних кас, оскільки їхні заощадження знецінились у відношенні 100:6,5. Натомість пощастило власникам цінних активів, зокрема землі, будинків, промислових підприємств [2, с. 342] і складів (щоправда, серед переміщених осіб таких не було).

20 червня 1948 р. директор економіки в управлінні Тризонії Людвіг Ергард повідомив про масштабне скасування, запровадження й замороження цін. На наступний ранок у крамницях з'явилося все, що досі ховалося під прилавком [2, с. 342]. Появу на прилавках за «нормальними» цінами добрих ковбас і добірних продуктів, а також рекламування холодильників і фотоапаратів [4, с. 98] підтверджував у своїх спогадах сучасник подій Роман Волчук. Таким чином, «чорний» ринок безслідно зник.

Водночас Р. Волчук констатував, що покупців у крамницях було небагато. В одному з номерів сатиричного німецького тижневика «Simplicissimus» було вміщено карикатуру, що зображувала розгубленого й заклопотаного німецького обивателя, який із порожніми кишенями розглядав багаті вітрини крамниці [4, с. 98]. Українські переміщені особи також вирішували дилему, яким чином раціонально витратити зарплату. Учитель української мови і літератури гімназії табору ДіПи у Гайденау Ганна Черінь у листі до друга від 16.12.1948 р. констатувала: «2 получки¹ – годинник, тепер ці дві – чоботи, черевики та піч переробила. А далі на черзі пальто, сукня, білизна і т. д. Краю немає. Але вже хоч би пальто купити (теж треба дві получки)» [16, с. 101-102]. За перше півріччя 1948 р. ціни виросли на 33% [3], однак завдяки кредитам, отриманим Німеччиною за планом Маршалла, наприкінці 1948 р. ціни почали знижуватися.

Таким чином, 1945 – 1948 рр. у Західній Німеччині характеризувалися значною економічною кризою. Її проявами стали наявність карткової системи розподілу продуктів, чорний ринок, бартер, шахрайство та незаконна торгівля. Кризові явища справили негативний вплив на рівень та якість життя українських переміщених осіб. Після проведення у 1948 р. у Західній Німеччині фінансової реформи, спрямованої на санацію фінансової системи країни, на прилавках магазинів з'явилися товари, відповідно чорний ринок припинив своє існування. Однак рівень і якість життя українських переміщених осіб покращилися неодразу.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі можуть бути дослідження, присвячені аналізу наступного періоду, пов'язаного зі стабілізацією економічного життя у Західній Німеччині.

Список використаної літератури

1. Агеносов В. В. Восставшие из небытия. Антология писателей Ди-Пи и второй эмиграции / В. В. Агеносов. – Москва : АИРО-XXI ; Санкт-Петербург : Алетейя, 2014. – 736 с. ; Agenosov V. V. Vosstavshie iz nebytiya. Antologiya pisateley Di-Pi i vtoroy emigratsii / V. V. Agenosov. – Moskva : AIRO-KhKhI ; Sankt-Peterburg : Aleteyya, 2014. – 736 s.
2. Брокгауз Ф. История Німеччини у світлинах / Ф. Брокгауз. – Київ : Юніверс, 2010. – 568 с. ; Brokhauz F. Istoriia Nimechchyny u svitlynakh / F. Brokhauz. – Kyiv : Yunivers, 2010. – 568 s.
3. Ватлин А. Ю. Германия в XX веке [Электронный ресурс] / А. Ю. Ватлин. – Москва : Директ-Медиа, 2014. – Режим доступа :

¹ У листі від 06.09.1948 р. Ганна Черінь вказувала, що її зарплата має становити біля 200 марок.

<http://www.litmir.co/br/?b=269866&p=49>; Vatlin A. Yu. Germaniya v XX veke [Yelektronnyu resurs] / A. Yu. Vatlin. – Moskva : Direkt-Media, 2014. – Rezhim dostupa : <http://www.litmir.co/br/?b=269866&p=49>

4. Волчук Р. Спомини з повоєнної Австрії та Німеччини / Р. Волчук. – Київ : Критика, 2004. – 143 с. ; Volchuk R. Spomyny z povoiennoi Avstrii ta Nimechchyny / R. Volchuk. – Kyiv : Krytyka, 2004. – 143 s.

5. Гайда П. Пройдений шлях. Спогади 1892 – 1952 / П. Гайда. – Київ : Смолоскип, 2014. – 600 с. ; Haida P. Proidenyi shliakh. Spohady 1892 – 1952 / P. Haida. – Kyiv : Smoloskup, 2014. – 600 s.

6. Зельська І. Відгомін: спогади / І. Зельська. – Торонто : Новий шлях, 1989. – 139 с. ; Zelska I. Vidhomin: spohady / I. Zelska. – Toronto : Novyi shliakh, 1989. – 139 s.

7. Зуєвський О. «Я входжу в храм...» : Поезії. Переклади. Статті. Матеріали до біографії / О. Зуєвський; упоряд. Н. Казакова. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 840 с. ; Zuievskiy O. «Ja vkhodzhu v khram...» : Poezii. Pereklady. Statti. Materialy do biohrafii / O. Zuievskiy; uporiad. N. Kazakova. – Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2007. – 840 s.

8. История Германии [Електронный ресурс] : учеб. пособ. в 3-х тт. / под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. В. Галактионова. – Москва : КДУ, 2008. – Т. 2 : От создания Германской империи до начала XXI века / А. М. Бетмакаев, Т. А. Бяликова, Ю. В. Галактионов, и др.; отв. ред. Ю. В. Галактионов. – 672 с. : ил. – Режим доступа : <http://www.perspectivia.net/publikationen/monographien-moskau/bonwetsch-istorija-germanii-2> ; Istoriya Germanii [Yelektronnyu resurs] : ucheb. posob. v 3-kh tt. / pod obshch. red. B. Bonvecha, Yu. V. Galaktionova. – Moskva : KDU, 2008. – T. 2 : Ot sozdaniya Germanskoy imperii do nachala KhKhI veka / A. M. Betmakaev, T. A. Byalikova, Yu. V. Galaktionov, i dr.; otv. red. Yu. V. Galaktionov. – 672 s. : il. – Rezhim dostupa : <http://www.perspectivia.net/publikationen/monographien-moskau/bonwetsch-istorija-germanii-2>

9. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у 2-х кн. / Г. Костюк; передм. М. Жулинський. – Київ : Смолоскип, 2008. – Кн. 2. – 512 с. ; Kostiuk H. Zustrichi i proshchannia. Spohady u 2-kh kn. / H. Kostiuk; przedm. M. Zhulynskiy. – Kyiv : Smoloskup, 2008. – Kn. 2. – 512 s.

10. На громадській ниві (До 25-ліття Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині). – Мюнхен : Б. в., 1972. – 116 с. ; Na hromadskii nyvi (Do 25-littia Tsentralnoho Predstavnytstva Ukrainskoi Emihratsii v Nimechchyni). – Miunkhen : B. v., 1972. – 116 s.

11. Нитченко Дм. Від Зінькова до Мельборну. Із хроніки мого життя / Дм. Нитченко. – Мельбурн : Байда, 1990. – 407 с. ; Nytchenko Dm. Vid Zinkova do Melbornu. Iz khroniky moho zhyttia / Dm. Nytchenko. – Melburn : Baida, 1990. – 407 s.

12. Романюк А. Хроніка одного життя: спомини і роздуми / А. Романюк. – Львів : Видавництво «Мс», 2006. – 508 с. ; Romaniuk A. Khronika odnogo zhyttia: spomyny i rozdumy / A. Romaniuk. – Lviv : Vydavnytstvo «Ms», 2006. – 508 s..

13. Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи / У. Самчук. – Вінніпер : Накладом Товариства «Волинь», 1979. – 355 с. ; Samchuk U. Plianeta Di-Pi. Notatky y lysty / U. Samchuk. – Vinnipeg : Nakladom Tovarystva «Volyn», 1979. – 355 s.

14. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1945. – Ч. 1. – 19 листопада ; Ukrainski visti. – Novyi Ulm. – 1945. – Ch. 1. – 19 lystopada.

15. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1945. – Ч. 2. – 25 листопада ; Ukrainski visti. – Novyi Ulm. – 1945. – Ch. 2. – 25 lystopada.

16. Черінь Г. Листи до Лицаря. 1946 – 1949 / Г. Черінь. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 103 с. ; Cherin H. Lysty do Lytsaria. 1946 – 1949 / H. Cherin. – Kyiv : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2012. – 103 s.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2016 р.

O. Podobied

THE ECONOMIC CRISIS AND THE LIVES OF UKRAINIAN DISPLACED PERSONS IN POSTWAR WEST GERMANY

In this article signs of the economic crisis that engulfed Germany in 1945 – 1948 are clarified. Among them – rationing, black market, speculation, barter, fraud and illicit trade.

After World War II, Germany has captured inflation, which led to the devaluation of the Reichsmark. The level and quality of life are rapidly decreased.

The rationing the distribution of general consumption was acted in Germany. However, even with the card it was very difficult to feed their families, get the necessities. At this time the black market, flourished speculation and barter had spread. On the black market for American cigarettes, chocolate and coffee could buy food and clothes. The phenomenon of speculation that existed among Ukrainian displaced persons condemned in the press.

In the proposed period fraud are flourished. One common form of fraud in postwar West Germany was manufacturing and redeem the fake ration cards. Fraud with intent to sell substandard products frequently accessed and speculators.

Another crises among the displaced post-war Germany was the illegal trade. Among other things, buying and selling subject documents on education. Documents on education demand because their owners could embrace, for example, in the displaced persons camps leadership positions.

In 1948 in Germany was carried out monetary reform. The reform led German economy from the crisis, has led to the disappearance of the black market. However, most goods that were in the stores were very expensive and not available to displaced persons.

Key words: *Ukrainian displaced persons, West Germany, economic crisis, black market, speculation, barter, illicit trade.*

УДК 341.222[(477):(470+571)]:[(262.54)+((26.04*Керч)]

О.М. Романуха

ДЕЛІМІТАЦІЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ ТА КЕРЧЕНСЬКОЇ ПРОТОКИ

У статті проаналізовані проблеми делімітації сучасного морського кордону України та Російської Федерації в акваторії Азовського моря та Керченської протоки. У ній розкриваються головні аспекти цієї важливої справи, аналізується розвиток переговорного процесу, характеризуються основні двосторонні угоди. Значна увага приділяється виокремленню причин, що заважали швидкому завершенню цієї роботи. У висновках дається оцінка стану справ у делімітації морської ділянки кордону на сьогоднішній момент.

Ключові слова: *Кордон, делімітація, Україна, Російська Федерація, Керченська протока, Азовське море.*

Делімітації морських просторів, територіальних морів, виключних (морських) економічних зон та континентальних шельфів відноситься до найбільш складних питань. Сьогодні у світовій практиці міжнародного права існують дуже суперечливі підходи щодо розмежування морських кордонів. Тому більшість територіальних спорів